

Ünite 1: Sosyal Düzen Kuralları ve Hukuk

Sosyal Düzen ve Kurallar

İnsan, yaşamını sürdürdüğü çevrede diğer insanlarla ve kurullularla birçok ilişkiye girer. Bu ilişkiler sosyal ilişki olarak adlandırılmaktadır. Bu sosyal ilişkilerin tâbi olduğu düzen ise, sosyal düzen olarak ifade edilmektedir.

Sosyal düzenin herkese yüklediği bazı yükümlülükler ve bazı ödevler vardır. Sosyal düzen içinde, belirtilen ödev ve yükümlülere uymamak beraberinde birçok sorunu getirir. Zira sosyal düzen, belli bir ahengi sağlamak için birtakım emir ve yasaklar getirmektedir. Sosyal düzen içinde yaşayan insanların ödevleri, hak ve yetkilerini düzenleyen kurallara sosyal düzen kuralları denilmektedir.

Sosyal düzen kurallarının belirli özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle bu kurallar genel nitelik taşır yani ayırmsız herkese uygulanır. İkincisi süreklidir yani bu kurallar çok uzun zamandır ve aralıksız bir biçimde uygulanmaktadır. Üçüncüsü, bunlar yaptırımlı kurallardır.

Sosyal düzen kuralları zaman içinde değişim gösterebilirler, hatta bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye dahi farklılaşabilirler. Bir sosyal düzen kuralının zamanla ortadan kalması da söz konusu olabilir. Öte yandan, bir davranış aynı zamanda birden çok sosyal düzen kuralını ihlal edebilir.

Örneğin, aynı olay hem ahlak, hem din ve hem de hukuk kurallarına aykırı olabilir.

Sosyal Düzen Kurallarının Türleri

Genel kabul gören bir yaklaşıma göre sosyal düzen kuralları; din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları ve hukuk kuralları şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Din Kuralları

Din kuralları Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, Tanrı'nın emir ve yasaklarını içeren kurallar bütünüdür. Din kurallarının dayanağı olan Kutsal kitaplar; kişi, Tanrı ve öbür dünya gibi uhrevi ilişkilerin yanında sosyal yaşamı da düzenlemekte ve bu durumda din kuralları hukuk kuralı niteliğine bürünmektedir. Din kuralları Tanrı buyruğu olduğu için dogmatik ve statiktir. Din kurallarına uyulmadığı takdirde kişinin günah işleyeceği, Tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılır.

Laikleşme hareketi (özellikle Avrupa'da yaşanan Reform hareketi) saf din kurallarının toplumsal yaşamdaki etkisini azaltmıştır. Din kuralları kişinin uhrevi (öbür dünya ve tanrıyla olan) ilişkilerini ilgilendiren alanla sınırlı kalmış; sosyal yaşamda eski önemini yitirmiştir. Bugün için laikliği benimsemiş ülkelerde din kurallarına uymamanın yaptırımı manevidir. Bu tür toplumlarda bir din kuralına uyulmaması hâlinde eğer kişiye maddi bir yaptırım uygulanabiliyorsa, bunun sebebi uyulmayan din kuralının aynı zamanda hukukça benimsenmesi yani hukuk kuralı hâline gelmesidir.

Ahlak Kuralları

Ahlak kuralları iyilik-kötülük, doğruluk-yanlışlık gibi çeşitli konulardaki değer yargılarıdır.

Ahlak kurallarının iki yönü bulunmaktadır:

- *Nesnel (objektif, sosyal)*: Ahlak insanın diğer bireylere karşı olan ödevleri ile ilgilidir.
- *Öznel (sübjektif)*: Ahlak kişinin kendi şahsı ve iç dünyasına karşı ödevlerini ifade etmektedir.

Ahlak zamana, yere, topluma karşı değişir. Ahlak kurallarına uymama hâlinde karşılaşılan yaptırımlar manevidir. Buna karşılık, bir ahlak kuralı hukuk tarafından benimsenmişse o ahlak kuralına uymamak aynı zamanda hukuk kuralının da ihlali anlamına geleceği için, maddi yaptırım söz konusu olabilir. Ahlak kuralları kişilere yükümlülükler getirirken hukuk kuralları hem yükümlülük hem de yetki verebilir.

Görgü (Nezaket Kuralları)

Toplumsal düzen, görgü kuralları olarak adlandırılan ve tavırlar, yöntemler ve hareket biçimlerinden oluşan bazı davranış kalıplarına gündelik ilişkilerde uyulmasını gerektirir. Görgü kuralları bölgesel ve yöresel olabilir. Görgü kuralları yazılı değildir, aktarılarak günümüze ulaşmıştır. Görgü kurallarına uymamanın yaptırımı manevidir.

Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları toplum hayatında kişilerin birbiri eriyile ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle yani maddi yaptırımla desteklenmiş sosyal kurallardır. Hukuk kuralları, belirli bir toplumsal-kültürel çevre içinde şekillense de bu kuralları yapan irade, siyasal iktidarın,-'devletin iradesidir.

Hukuk kurallarının temel özellikleri genel ve soyut olması, emir ve yaptırım içermesidir. Hukuk kurallarını diğer sosyal düzen kurallarından ayıran en önemli özellik yaptırımının maddi olması, yani kuralların devletin zorlayıcı gücüyle desteklenmiş olmasıdır.

Hukuk Kurallarının Sosyal Düzen Kuralları İçindeki Yeri

Genel bir değerlendirme yapıldığında açık veya üstü kapalı biçimde olsun; her hukuk kuralının üç ögesi bulunur. Bunlar;

- Konu,
- İrade (emir) ve
- Yaptırımdır.

Hukuk kuralının konusu, kişilerin dışarıya yansıyan ilişkileri; eylem ve işlemleridir. İrade; kanun koyucunun yapılmasını uygun bulduğu ya da yasakladığı davranışa ilişkin iradesini ifade eder. Hukuk kuralının üçüncü ögesi yaptırım ise, maddi bir nitelik taşır.

Hukuk kuralları genel, soyut, sürekli ve yaptırıma bağlı kurallardır. Hukuk kuralları soyuttur; aynı nitelikteki tüm toplumsal olaylara uygulanırlar.

Hukuk kuralları geneldir; aynı durumda bulunan tüm kişileri ve aynı vasıftaki tüm olayları kapsamaktadır. Hukuk kuralları sürekli; yürürlükten kaldırılmadıkları sürece, sürekli olarak uygulanmaktadır.

Hukuk kuralları bağlayıcıdır; bu bağlayıcılığa aykırı hareket edilmesi hâlinde maddi yaptırım ortaya çıkmaktadır.

Hukuk kuralları, diğer sosyal düzen kurallarından tamamen bağımsız değildir. Tüm sosyal kurallar hemen hemen aynı konuları, yani sosyal hayatı düzenler. Tüm kuralların keşiştiği ortak bir alan bulunduğu gibi, diğerleriyle keşişmeyen, kurallara özgü alanlarla da karşılaşmak mümkündür. Hemen bütün kurallar genel, sürekli, soyut ve caydırıcı nitelik taşır. Bu bakımdan, yaptırım ögesi hariç, hukuk kuralları ile diğer sosyal düzen kuralları arasındaki ayrımlar konusunda kesin ölçütler getirmek mümkün değildir. Hukuk kuralları ile diğer sosyal kuralları birbirinden ayırmada en sağlam ölçüt yaptırımın niteliğidir. Diğer sosyal kuralların yaptırımı manevi nitelik taşırken hukuk kurallarının yaptırımı maddidir.

Hukukun temelini, idealini ve son amacını adalet kavramı oluşturur. Aristo adaleti ikiye ayırmaktadır.

• Aristo'ya göre, insanların şahsi ve özel durumlarına bakılmaksızın aynı işleme tâbi tutulmasına denkleştirici adalet denir. Denkleştirici adalet mutlak, aritmetik bir eşitliği ifade eder.

• Buna karşılık değerlerin dağıtılmasında herkesin yeteneğine ve toplumdaki durumuna göre pay almasında dağıtıcı adalet düşüncesi yer alır.

Hukukta Yaptırım

Yaptırımın tarihçesi incelendiğinde ilk aşamanın kişisel ölç olduğu görülür. "Sana zarar verene sen de zarar ver" ifadesiyle açıklanabilecek kişisel ölç, nesnel olmaması sebebiyle önemli zararlara yol açmış, zarar verenin yakınlarına

da yansıması olasılığı yüzünden terk edilmiştir.

Yaptırımın ikinci aşamasında kısas uygulamaları dikkati çekmektedir. "Göze göz dişe diş" şeklinde ifade edilebilecek kısas uygulamalarının yarattığı sakıncalar toplumları başka yaptırımlar aramaya yöneltmiştir.

Kısas uygulamalarının sakıncalarını bertaraf etmek için ise uzlaşma ve hakeme başvurma gibi yöntemler benimsenmiş; hakemin belirlediği tazminatın ödenmemesi durumunda ise yine kısas uygulamasına olanak tanınmıştır.

Tüm bu yaptırımların sakıncaları, toplumun düzenini sağlamadaki yetersizlikleri, insanlığı yeni arayışlara itmiş ve modern hukuk sistemlerinin ortaya çıkışı ile yaptırım uygulama yetkisi devletin tekeline geçmiştir. Böylece yaptırım kamusallaşarak bugünkü niteliğini almıştır. Hatta bugün için yaptırım uygulama tekelinin devlete ait olması çağdaş hukukun ayırıcı özelliği olarak görülmektedir.

Hukuki yaptırımlar;

- Ceza,
- Cebri icra,
- Tazminat,
- Geçersizlik ve
- İptal olmak üzere beş kategoride incelenebilir.

Yaptırımın türü, ilgili hukuk alanı, ihlal edilen hukuk kuralı, ihlalin niteliği ve etkilerine göre belirlenmektedir. Tek bir hukuka aykırı eylemden birden fazla yaptırım türü aynı anda ortaya çıkabilir.

Ceza

Suçun işlenmesini önlemek, suç işlenmesiyle bozulan toplumsal düzeni kurmak ve suçluyu ıslah etmek amacıyla ceza yaptırımına başvurulmaktadır. Türk Ceza Kanunu'na göre cezalar;

- Hapis ve
- Adli para cezaları olmak üzere ikiye ayrılır.

Hapis cezaları ise;

- Ağırlaştırılmış müebbet hapis,
- Müebbet hapis ve
- Süreli hapis cezaları şeklinde üç grupta düzenlenmiştir.

Adli para cezası belli bir miktar paranın hükümlü tarafından hazineye ödenmesi niteliğini taşır.

Ceza Kanunu'nda düzenlenen cezalar yanında bir de disiplin hukuku cezaları vardır. Disiplin cezaları arasında uyarma, kınama, aylıktan kesme, geçici uzaklaştırma, ihraç ve benzerleri sayılabilir. Disiplin cezaları ancak belli statülerde bulunan kişilere uygulanabilen yaptırım olması sebebiyle genel cezalardan ayrılır.

Cebri İcra

Cebri icra, bir borç ilişkisinde borcunu kendi rızasıyla yerine getirmeyen borçlunun devlet gücü aracılığıyla bu borcunu yerine getirmesini sağlayan bir yaptırımdır.

Tazminat

Tazminat bir kimsenin hukuka aykırılık oluşturan kusurlu bir davranışı sonucu başkasına verdiği zararın o kişiye ödetilmesidir. Tazminata konu zarar maddi ya da manevi olabilir.

Geçersizlik

Hukuka aykırı bir şekilde yapılan hukuki işleme uygulanan yaptırım geçersizlik yani hükümsüzlüktür. Özel hukukta görülen geçersizlik yaptırımının türleri arasında yokluk ve butlan (mutlak, kısmi ve nispi butlan), tek taraflı bağlamazlık, ileri sürülemezlik sayılabilir.

Yokluk

Yoklukta hukuki işlem kanunun öngördüğü kurucu unsurlardan en az birine uyulmadan yapıldığı için hiç oluşmamış sayılır. Bu tür hukuki işlemler, hukuk düzeninde varlık kazanma maktadır.

Mutlak Butlan (Kesin Hükümsüzlük)

Mutlak butlan, kanunun öngördüğü kurucu unsurlara sahip olan ancak kanunun emredici hükümlerine aykırı olarak yapılan hukuki işlemler aleyhine uygulanan yaptırımdır. Sonuçları birbirine çok benzemekle birlikte, yokluk yaptırımına tâbi bir hukuki işlem hiç doğmamış kabul edilirken mutlak butlanda işlem doğmuş ama geçersiz sayılmıştır.

Nispi Butlan (Göreceli Hükümsüzlük-İptal Edilebilirlik)

Nispi butlan, kanunun öngördüğü unsurlara sahip olan ve kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan bir işlemin, o işlemi oluşturan iradelerden birindeki sakatlık sebebiyle geçersiz sayılmasıdır. Mutlak butlanın tersine nispi butlanda işlem, iradesi sakatlanan kimsenin bunu ileri sürüp ispatlamasına kadar geçerlidir. Ancak iradenin sakatlandığının ortaya çıkmasıyla işlem geçersiz hâle gelir. Eğer iradesi sakatlanan kimse buna rağmen sakatlığı ileri sürmezse işlem geçerli bir işlem kabul edilir.

Kısmi Butlan

Kısmi butlanda ise hukuki işlemin tamamı değil bir kısmının geçersizliği, söz konusudur. Borçlar Kanunu'na göre, sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının geçersizliği sözleşmenin bütününe geçersizliğine yol açmayıp, sadece o hükümlerin geçersizliğine yol açar. Ancak bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı kabul edilirse sözleşme bütünüyle geçersiz kabul edilir.

Tek Taraflı Bağlamazlık (Eksiklik)

Kurucu unsurları ve geçerlilik gerekleri mevcut olan ve bu yüzden geçerli sayılan bir işlemin, hukuki sonuçlarını doğurması için tamamlayıcı bir dış olgunun sonradan gerçekleşmesine bağlanmasıdır. Burada, eksik olan işlemin tamamlanması aranır. Eksikliğin tamamlanması ile işlem baştan itibaren geçerli hâle gelir.

İptal

Hukuk kurallarına aykırı bir biçimde yapılmış idari işlemlerin idari yargı organlarınca ortadan kaldırılması hâlinde iptal yaptırımı ortaya çıkar.

AOFDersleri.com